

Jarosław Korczak

Charakterystyka indywidualnych modeli adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych

---

Rocznik Naukowy Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy.
Transdyscyplinarne Studia o Kulturze (i) Edukacji nr 10, 20-39

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jarosław Korczak

AKADEMIA PEDAGOGIKI SPECJALNEJ IM. MARII GRZEGORZEWSKIEJ W WARSZAWIE

CHARAKTERYSTYKA INDYWIDUALNYCH MODELI ADAPTACJI JEDNOSTEK DO ZMIENNYCH WARUNKÓW REALIZACJI CELÓW SPOŁECZNYCH

Wprowadzenie

Środowisko społeczne, w jakim znajduje się jednostka lub grupa osób, stwarza szereg różnorodnych sytuacji wymagających od nich podjęcia określonych działań, gwarantujących – zgodnie z ich potrzebami – prawidłowe funkcjonowanie. W przypadku jednostki odpowiedzią na sytuację, w której się znalazła, jest przyjęty przez nią określony sposób reakcji. Nie można jednak przyjąć, że w odpowiedzi na tę samą sytuację, każda z jednostek zachowa się dokładnie tak samo. Przyczyn tego stanu rzeczy można upatrywać w uwarunkowaniach biologicznych, osobowościowych, społecznych oraz kulturowych poszczególnych jednostek.

Można jednak założyć, na potrzeby badań, że istnieją mniej lub bardziej zbliżone do siebie wzory reakcji jednostek na określone sytuacje. Ich różnorodność jest uzależniona od przyjętej ilości czynników determinujących ich zachowania oraz tolerancji w ramach definiowania każdego z tych czynników. Ujmując inaczej, przy zdefiniowaniu tych dwóch elementów, łatwiej można określić zbliżone, podobne wzory czy modele reakcji jednostek nie tylko na tę określoną sytuację. Można pokusić się o stwierdzenie, że określone modele zachowań jednostek dotyczyć mogą wielu innych sytuacji, z którymi stykają się one w życiu codziennym, i które wymagają rozwiązania. W oparciu o zdefiniowane modele reakcji jednostek na określoną sytuację, przygotować można, zatem strategię dalszego postępowania w stosunku do każdego z nich.

W oparciu o obserwacje, wywiady oraz teorie naukowe poświęcone analizie zachowań funkcjonowania jednostek (grup) w społeczeństwie, zaproponowałem własną klasyfikację „Indywidualnych modeli adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych”, w skrócie stosowanym w dalszej części artykułu, jako: „modele adaptacji do warunków społecznych”.

We wspomnianych modelach uwzględniłem trzy czynniki: wsparcie społeczne przy realizacji akceptowanego społecznie celu; zaangażowanie jednostek w realizację zamierzonego celu; realizację zamierzonego celu.

Zagadnienia dotyczące zachowań jednostek w różnych sytuacjach społecznych były tematem badań wielu uczonych. Między innymi Roberta Mertona¹ autora Teorii indywidualnych sposobów przystosowania się ludzi do sytuacji anomii społecznej. Trawią Hirschiego² – autora Teorii kontroli, dotyczącej form więzi jednostek ze społeczeństwem; Maksa Webera³, Golthope (1991), Piera Bourdieu⁴ – twórców teorii dotyczących klas i warstw społecznych i zdeteterminowanego miejsca określonych jednostek czy grup społecznych w strukturze społecznej, a także innych badaczy (Bauman, Standing, Sowa) – analizujących konsekwencje zmian w funkcjonowaniu społeczeństwa.

Zaproponowana klasyfikacja modeli adaptacji do warunków społecznych jednostek nie zakłada obecności istniejącego z góry, narzuconego jednostce modelu postępowania, czy miejsca w strukturze społecznej, charakteryzuje jednak możliwe reakcje jednostek na okoliczności, w których się znalazły w zmieniającym się świecie. U podstaw tej klasyfikacji leży przekonanie o wielowymiarowości współczesnego świata, w którym, chociażby w teorii, zanika predeterminacja w stosunku do zajmowanego miejsca w społeczeństwie czy też obecność względnie stałych warunków funkcjonowania w nim. Współczesne społeczeństwo zatraciło swoją wewnętrzną stabilność – rozumianą tutaj, jako stałość ról jednostki w otrzymanym bądź nadanym miejscu funkcjonowania społecznego. Jednostka stała się bardziej podatna (otwarta) na różnorodne okoliczności, głównie, dlatego, że ma możliwość z nich skorzystać. O owej różnorodności świadczy olbrzymi rozrzut w możliwościach oraz formach wykorzystania potencjałów, które są dostępne wśród jednostek startujących z podobnego pułapu socjokulturowego.

Zjawiskiem, które może częściowo tłumaczyć takie zmiany w dzisiejszym świecie, jest globalizacja (Bauman). Jej obecność oddziałuje na całokształt funkcjonowania społecznego, przekłada się na zmiany w funkcjonowaniu

---

¹ R.K. Merton, *Social Structure and Anomie*, „American Sociological Review” 1938, vol. 3, nr 5, s. 672–682.

² T. Hirschi, *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley 1969.

³ M. Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, Oxford University Press, New York 1958.

⁴ P. Bourdieu, *The field of cultural production, or: The economic world reversed*, „Poetics” 1983, nr 12, s. 311–356.

w nim. Dotyczy to zmian zarówno w skali mikro – jak i makrospołecznej⁵. Sama jednostka, szczególnie jej miejsce i sposób funkcjonowania w nim jest obecnie w coraz mniejszym stopniu zależna od więzi rodzinnych (tradycji), a coraz częściej od innych czynników, w których ona sama (jej determinacja) nabiera coraz większego znaczenia.

Jednak ta „swoista forma wolności” niesie ze sobą jeszcze inne zjawisko, które najprościej można określić mianem „tymczasowości”. Brak z góry narzuconych ról czy miejsca w społeczeństwie, obecność rozmaitych wzorów, staje się dla wielu trudny do akceptacji bądź powoduje zagubienie. Reakcją na te okoliczności są różne postawy, od zaniechania poprzez niepewność aż po potrzebę walki o zachowanie znanej sobie i akceptowanej pozycji. Jednostka staje się, zatem „kameleonem”, dobiera odpowiednie role czy modele adaptacji do warunków społecznych w oparciu o tymczasowe okoliczności, w których się znalazła. Właśnie te modele staram się opisywać.

ZDEFINIOWANIE POSZCZEGÓLNYCH TERMINÓW UJĘTYCH W ARTYKULE

– W KONTEKŚCIE ICH OBECNOŚCI W RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ

Wskazanie modeli adaptacji do warunków społecznych, wymaga zdefiniowania elementów, które na nie składają. Na potrzeby tej klasyfikacji przyjąłem trzy. Pierwszym jest *wsparcie społeczne*, drugim – *cel społecznie pożądanym*, trzecim – *zaangażowanie jednostki*. W oparciu o stan obecności tych elementów zaobserwować można odmienne sposoby adaptacji jednostek do funkcjonowania społecznego.

- Wsparcie społeczne – to wszelkie działania pomocowe podejmowane przez społeczeństwo (np. przez rodzinę, sąsiadów, organizacje pozarządowe, czy instytucje państwowe) w stosunku do jednostki czy grupy osób. Działania te mogą przybierać różne formy (pomoc materialna, edukacyjna, psychiczna itd.) mieć różną częstotliwość i zakres, w zależności od możliwości i/ oraz wartości czy ważności celu, na który w ocenie społecznej są ofiarowane. Wsparcie społeczne ma, zatem charakter celowy, z założenia ma umożliwić czy ułatwić jednostce realizację celu, na który zostało przekazane.

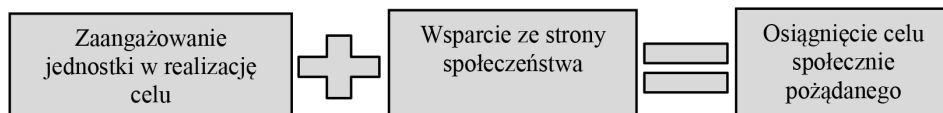
⁵ R. Robertson, *Globalization. Social Theory and Global Culture*, Thousand Oaks–New Delhi–London–Sage 1992.

- Cel społecznie pożądany – sposób postępowania (funkcjonowania) w społeczeństwie, przyjmowane role społeczne, które przekładają się na rozwój społeczeństwa i są przez niepożądane. Aby funkcjonować w społeczeństwie jednostka, stara się realizować wiele celów społecznie pożądanych. Cele te wynikają z tradycji bądź są odpowiedzią na aktualne zapotrzebowanie społeczne. Aby zrealizować poszczególne cele społeczne, jednostka potrzebuje często wsparcie ze strony społeczeństwa.
- Zaangażowanie jednostki – sposób postępowania jednostki, zespół podejmowanych działań dla osiągnięcia celu, zgodnych z obowiązującym w danym społeczeństwie prawem oraz zasadami i normami życia społecznego. Działania te zależne są od czynników psychicznych jednostki (np. jej motywacja czy potrzeba osiągnięcia celu, odporność na stres itd.) oraz okoliczności, w których jednostka się znalazła.

Indywidualny model adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych jest, zatem wypadkową trzech elementów (czynników): stanu wsparcia społecznego, zaangażowania w realizację celu oraz stanu osiągania i ostatecznego osiągnięcia celu społecznie pożądane.

W oparciu o powyższą definicję można przewidzieć optymalny wzór rozwoju jednostki w społeczeństwie. Zakłada on współobecność dwóch czynników, których połączenie przynosi efekty zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa. Do tych dwóch czynników zaliczać można: zaangażowanie jednostki w realizację celu społecznego i obecność wsparcia, którą jednostka otrzymuje od społeczeństwa. Efektem połączenia tych czynników jest osiągnięcie przez jednostkę statusu pozwalającego w przyszłości na jej efektywny udział w rozwoju społeczeństwa – w skali mikro – bądź – makro. Opisywany optymalny wzór rozwoju jednostki, występuje, zatem wtedy, gdy jest ona zaangażowana w realizację celu społecznie pożądane, a w swoim dążeniu jest wspierana przez same społeczeństwo. Jednak obok tego optymalnego wzoru, występują inne, a ich obecność nie ma charakteru marginalnego. Przedstawienie wszystkich modeli adaptacji do warunków społecznych jest, zatem ważne z punktu widzenia analizy postępowania jednostek w społeczeństwie.

Tabela 1. Wzór optymalnego rozwoju jednostki w społeczeństwie

Źródło: opracowanie własne.

CHARAKTERYSTYKA INDYWIDUALNYCH MODELI ADAPTACJI JEDNOSTEK DO ZMIENNYCH WARUNKÓW REALIZACJI CELÓW SPOŁECZNYCH

W oparciu o przyjęte wyżej rozumienie określonych zjawisk społecznych, wskazać można cztery indywidualne modele adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych:

- Prymus – to osoba zdolna, pracowita i ambitna. Dzięki tym cechom jej aktywność i zaangażowanie w realizację postawionego sobie czy przez innych społecznie pożądanego celu przynosi widoczne efekty. W rezultacie, dzięki swojej postawie i uzyskiwanym wynikom osoba ta budzi szacunek i zaufanie otoczenia oraz postrzegana jest, jako taka, w którą warto i należy zainwestować. Otrzymuje ona na realizację wspomnianych celów duże wsparcie ze strony społeczeństwa, które pozwala jej na swobodny rozwój. Z reguły, osoba ta nie zawodzi, udzieloną pomoc wykorzystuje we właściwy sposób dla siebie i dla potrzeb innych ludzi. Prymusów można spotkać w każdej praktycznie kategorii zawodowej np. wśród naukowców pracujących w instytucjach naukowo-badawczych, artystów, inżynierów, rolników itd. Ich praca przekłada się nie tylko na konkretne efekty finansowe (generuje zyski bądź minimalizuje straty), także wpływa na prestiż wspierających ich instytucji. Przy charakterystyce Prymusa, drugorzędne znaczenie ma kolejność występowania czynników. Czy w pierwszej kolejności wystąpiło zaangażowanie jednostki w realizację celu społecznie pożądanego, które spotkało się z nagrodą od społeczeństwa w postaci wsparcia, czy jednostka otrzymała wsparcie społeczne i dzięki niemu mogła się zaangażować, z powodzeniem w realizację celu. Znaczenie ma fakt ich wystąpienia trzech czynników, zaangażowania, wsparcia i realizacji celu.
- Prymus na skutek niekorzystnych okoliczności skutkujących brakiem wsparcia może przyjąć model adaptacji do warunków społecznych cechujący Rycerza. Sprzyjają temu jego wyżej opisane cechy, w szczególności samozaparcie. Sporadycznie Prymus może przyjąć rolę Ofiary. Najczęściej dzieje się to w sytuacji, kiedy z brakiem wsparcia łączą się dodatkowo nieprzewidziane i niezwiązane z nim okoliczności, którym psychicznie i/lub finansowo może nie sprostać (np. rozwód, dłuższy czas braku ofert pracy, choroby itp.).
- Rycerz – to jednostka posiadająca cechy właściwe Prymusom: pracowitość, zdolność i ambicje. Niestety, często z przyczyn niezależnych od niej,

nie otrzymuje na swojej drodze do osiągnięcia celu wsparcia od społeczeństwa, bądź jest ono niepełne. Musi ona, zatem podjąć dodatkowo szereg czasochłonnych działań zwiększających szanse realizacji założonego celu. Należą do nich przede wszystkim działania związane z zabezpieczeniem finansowym, niezbędnym dla jego osiągnięcia. Zauważalną cechą Rycerza jest upór w dążeniu do zamierzonego celu, stawianie czoła niesprzyjającym okolicznościom. Uzyskanie konkretnego celu wiąże się często w jego przypadku także z rezygnacją pełnienia innych funkcji społecznych np. kariera zawodowa odbywa się kosztem życia prywatnego. Osiągnięte efekty praktycznie w całości są jego zasługą. Przykładem tej kategorii funkcjonowania społecznego jest pracujący zawodowo student płatnych studiów, wolontariusz czy artysta tworzący sztukę niekomercyjną.

- W sytuacji poprawy swej sytuacji, tj. uzyskania wsparcia, Rycerz może być tylko lepszy, czyli przyjąć rolę Prymusa. Fundamentalne znaczenie w tym przypadku mają dwie jego umiejętności: funkcjonowanie w warunkach wyrzeczeń i zachowanie pokory w stosunku do otaczającej go rzeczywistości. Wpływa na to również fakt, że Rycerz szanuje to, co osiągnął dzięki sobie.
- Ofiara – wydaje się, że cechuje go swoista „gapowatość” życiowa, na którą składają się takie cechy jak: niepewność, co do zasadności podejmowanych decyzji życiowych, nieśmiałość wobec innych, niepełna wiara w swoje możliwości, niska odporność na stres (raczej wycofywanie się z kłopotliwych sytuacji aniżeli walka) itp. Możliwe, że świadomość konieczności podejmowania dodatkowych działań zabezpieczających realizację celu, mogła (w ocenie Ofiary) stać się przeszkodą nie do przeskokienia. Zatem Ofiarą staje się ta jednostka, które nie otrzymała wsparcia społecznego bądź było one niewystarczające, skutkiem, czego nie zdołała zrealizować celu społecznie pożądanego. Do wspomnianej grupy zaliczyć można, np. niespełnionych aktorów, robotników niewykwalifikowanych, inwalidów itp.

Nie można jednak wykluczyć, że w sytuacji otrzymania wsparcia, niektóre Ofiary mogłyby osiągnąć zaplanowany cel, zyskać status Prymusa. Niestety, biorąc pod uwagę realia życiowe, można również założyć, że Ofiara po otrzymaniu wsparcia społecznego, nie będzie w stanie sprostać wszystkim warunkom niezbędnym do osiągnięcia społecznie pożądanego celu. Raczej przyjmie rolę Markieranta.

- Markierant – to jednostka, dla której zasadność celu, na który uzyskała wsparcie, ma z reguły charakter deklaratywny. Swoje zdolności wykorzystuje dla urzeczywistnienia własnego, prywatnego celu (odmiennego niż

ten, na który otrzymuje wsparcie społeczne), dlatego stara się wstępnie znaleźć bezpieczny grunt, na którym w jej ocenie, jego osiągnięcie jest realne i możliwe do zatuszowania. Obiektami takiego wyboru są najczęściej instytucje finansowane (całkowicie lub w znacznej części) ze środków publicznych. W nich Markierant otrzymuje wsparcie, lecz efekty jego pracy oczekiwane przez te instytucje są praktycznie zerowe lub mizerne, niewspółmierne do nakładów. W zależności od stosowanych w tych instytucjach systemów kontroli pracy, a także wpływu innych czynników, Markierant może dłużej lub krócej funkcjonować zgodnie z własnym planem. Realnie, jego rola ogranicza się do brania. Zabiera tym samym miejsce pracy oraz szanse rozwoju osobistego i zawodowego jednostkom, kierującym się ogólnie akceptowanymi zasadami współżycia społecznego.

Markierant jest mistrzem manipulacji. Jedną z metod przez niego stosowanych jest budowanie wokół siebie, trudnej początkowo do zde-maskowania, otoczki człowieka sukcesu. Dzięki temu uzyskuje pierwsze wsparcie. Kolejną metodą jest wykorzystywanie pierwszego wsparcia, jako argumentu do zdobywania – na zasadzie „kuli śniegowej” następnych. W ich uzyskaniu pożyteczną rolę pełni uzasadnienie „Ktoś dał, widocznie miał powody”. Cechą charakterystyczną markieranta jest postawa roz-zaczeniowa w stosunku do społeczeństwa, pewność siebie i bezkrytycyzm.

Przykładem Markieranta może być osoba wyłudająca świadczenia socjalne czy polityk, który po otrzymaniu stanowiska skupia się tylko na uzyskiwaniu własnych korzyści (szczególnie finansowych), wynikających z jego pozycji zawodowej. W sytuacji zaniku wsparcia Markierant sam się wycofuje z realizacji oczekiwanego przez sponsorów celu, często przyjmując rolę Ofiary.

Tabela 2. Indywidualne modele adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych

Prezentowany model adaptacji do warunków społecznych	Otrzymanie wsparcia społecznego	Zaangażowanie w realizację społecznie akceptowanego celu	Osiągnięcie akceptowanego społecznie celu	Prawdopodobna reakcja na zmianę stanu wsparcia społecznego
Prymus	Tak	Tak	Tak	Przyjęcie modelu Rycerza
Rycerz	Nie	Tak	Tak	Przyjęcie modelu Ofiary
Ofiara	Nie	Tak/Nie	Nie	Przyjęcie modelu Prymusa
				Przyjęcie modelu Markieranta
				Utrzymanie modelu Ofiary
Markierant	Tak	Nie	Nie	Przyjęcie modelu Ofiary

Źródło: opracowanie własne.

OMÓWIENIE PODSTAW TEORETYCZNYCH, DO KTÓRYCH NAWIĄZUJĄ SCHARAKTERYZOWANE MODELE ADAPTACJI DO WARUNKÓW SPOŁECZNYCH

Zaprezentowana klasyfikacja powstała w oparciu o teorie z pogranicza psychologii i socjologii, odzwierciedla ona także odczucia społeczne, czego przykładem są przyjęte nazwy modeli adaptacji do warunków społecznych nawiązujące do stosowanych w języku codziennym ocen określonego postępowania. Przedstawioną klasyfikację można powiązać z teorią – wewnątrz i zewnątrzsterowności, która dotyczy przekonania jednostki o jej sile, co do własnej skuteczności działania⁶. Julian Rotter, biorąc pod uwagę poczucie sprawowania przez jednostkę kontroli nad własnym postępowaniem oraz sytuacjami zewnętrznymi, wskazał dwie kategorie osób. Poczucie umiejscowienia kontroli może być ulokowane wewnątrz jednostki, czyli jest ona przekonana, że to od jej wysiłków zależy realizacja jej celów. Ta kategoria, w prezentowanej przeze mnie klasyfikacji nawiązuje do modelu Rycerza. Poczucie sprawowania kontroli zewnętrznej to sytuacja, kiedy jednostka uzależnia swoje powodzenie w realizacji celu od czynników, na które nie ma wpływu. Ta druga kategoria osób, w niektórych okolicznościach przywołuje skojarzenia z zaprezentowanym modelem adaptacji Ofiary oraz pośrednio Prymusa. Również teoria T. Hirschiego⁷, nawiązuje do swoistych typów więzi człowieka ze społeczeństwem, stanowią one pewną formę kontroli nad postępowaniem jednostki. Wspomniane kategorie (przywiązanie, zobowiązanie, zaangażowanie i przekonanie) są wynikiem istnienia określonych form funkcjonowania jednostki.

Kolejne źródło to Teoria warstw społecznych (stratyfikacji społecznej) dotycząca silnie zdeterminowanego miejsca określonych grup społecznych w strukturze społecznej (Karl Marx, Max Weber, C. Wright Mills). Według autorów, społeczność składa się z poziomów pozostających ze sobą w relacjach nadrzędności i podporządkowania. U podstaw teorii leży przekonanie, że społeczeństwo, w którym funkcjonuje jednostka nadaje jej określoną rangę. O otrzymaniu konkretnej rangi decydują różne czynniki, np. urodzenie, zasob-

---

⁶ J.B. Rotter, *Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement*, „Psychological monographs. General and applied” 1966, vol. 80 (1), s. 1–28.

⁷ T. Hirschi, *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley 1969.

by materialne i prestiż społeczny⁸, czy stan przynależności do grupy rządzącej⁹. Poszczególne rangi stoją wyżej, inne zaś niżej w strukturze społecznej.

W klasyfikacji analizującej jeden z typów modelu adaptacji do warunków społecznych nazwanego Markierantem, potwierdza się również twierdzenie Roberta Mertona¹⁰, dotyczące dewiacyjnego zachowania jednostki zwanego rytualizmem. W swojej teorii anomii społecznej stwierdza on, że w normalnym społeczeństwie „kulturowo określone cele” realizowane są nierozdzielnie z udziałem akceptowanych „instytucjonalnych środków”. Zdarza się jednak, że sytuacja społeczna uniemożliwia jednostce realizację celu za pomocą społecznie pożądanym akceptowanych sposobów jego realizacji, czyli znajduje się ona w sytuacji anomii. Jednostka, zatem może podążać jedynie jedną drogą: skupia się na społecznie akceptowanych sposobach działań, często kosztem osiągnięcia celu, bądź na realizacji potrzeby uzyskania celu, pomijając aspekt społecznej akceptacji metod służących jego osiągnięciu. W przypadku skupienia się na zdobywaniu środków, jednostka żeby zachować spokój wewnętrzny, zmuszona jest do przyjęcia określonych sposobów dostosowania się do tej anomii. Podejmuje wówczas zachowanie dewiacyjne. W omawianym przypadku – takim typem zachowania jest rytualizm, czyli obniżenie poziomu aspiracji do osiągnięcia celu lub rezygnacja z niego. Inaczej mówiąc, jednostka skupia się nie na osiągnięciu społecznie pożądanego celu, lecz na samym dążeniu do niego lub całkowicie z niego rezygnuje.

Wspomnieć należy również o podobieństwie modeli adaptacji do warunków społecznych Rycerza i Ofiary do prekariuszy, czyli osób, które muszą funkcjonować w społeczeństwie, od którego nie mają wystarczającego wsparcia¹¹. Wsparcia – jako formy pomocy gwarantującej im stabilizację, a tym samym, możliwość realizacji założonego przez nich celu. Funkcjonowaniu takich osób towarzyszy permanentny brak stabilności, rodzący niemożliwość przewidzenia przyszłości i generujący nieustanny lęk przed pogorszeniem się ich sytuacji. Według J. Sowy sytuacja taka dotyczy sporej części światowej populacji. Głównie

---

⁸ W. Warner, *American Caste and Class*, „American Journal of Sociology” 1936, Vol. 42, s. 234–237.

⁹ G. Mosca, *Elementi di scienza politica, Volume Two' in Gaetano Mosca The Ruling Class*, Chapters 12–17, McGraw Hill, New York 1939.

¹⁰ R.K. Merton, *Social Structure and Anomie*, „American Sociological Review” 1938, vol. 3, 5, s. 672–682.

¹¹ J. Sowa, *Prekariat – proletariat epoki globalizacji*, [w:] J. Sokołowska (red.), *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Muzeum Sztuki, Berkeley, Łódź 2010.

osób, utrzymujących się z dorywczych prac, zatrudnianych krótkoterminowo, pracujących na niepełne etaty lub zmuszanych do podpisywania wraz z umową o pracę, swojego wypowiedzenia *in blanco*¹². Zjawisko to obejmuje swym zasięgiem nie tylko osoby wykonujące proste prace fizyczne, lecz coraz częściej, nauczycieli, lekarzy czy prawników, zaliczanych do niedawna do stabilnej klasy średniej. Do pierwszej grupy – Rycerzy – ze względu na w miarę sprawne funkcjonowanie w okolicznościach okupionych wieloma wyrzeczeniami. Do drugiej – Ofiar – tych, których wytrzymałość psychiczna i umiejętności nie dawały możliwości funkcjonowania w warunkach opisanych powyżej, i które realnie uniemożliwiały osiągnięcie społecznie akceptowanych celów.

Wspomniana teoria uwzględnia fakt obecności „kapitału kulturowego”¹³, w której autor powiązał pozycję jednostek w społeczeństwie z posiadaniem przez nie kapitałem. Kapitał ów rozumiany jest oprócz klasycznego kapitału ekonomicznego również, jako kapitał społeczny i kulturowy¹⁴. Sam kapitał autor definiuje, jako „zakumulowaną pracę, która o ile zostanie przywłaszczona na prywatnej, tzn. wyłącznej bazie, przez jakąś osobę lub grupę osób, umożliwia im zawłaszczanie energii społecznej w formie uprzedmiotowionej lub żywej pracy”¹⁵. Wsparcie społeczne, jest formą kapitału społecznego, posiadanie go przekłada się na pozycję jednostki, czy w kontekście modeli adaptacji do warunków społecznych na przynależność do konkretnego modelu, a w konsekwencji prawdopodobieństwo osiągnięcia celu społecznie akceptowanego. Wsparcie, które otrzymują jednostki od społeczeństwa, ma charakter celowy, argumentem za jego udzieleniem jest szeroko rozumiany interes społeczny. Rozwój jednostki, jej osiągnięcia służyć mają nie tylko jej, ale społeczności w ogóle. Dążenia te trafnie definiuje Florian Znaniński¹⁶, jego zdaniem „przygotowanie jednostki do udziału w życiu społecznym polegać winno przede wszystkim na tym, aby jednostka ta wprawiała się w uczestniczeniu w takich

¹² Ibidem, s. 108–109.

¹³ P. Bourdieu, *The Forms of Capital*, [w:] J.C. Richardson (red.), *In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London 1986, s. 253.

¹⁴ T. Zarycki, *Kapitał kulturowy – założenia i perspektywy zastosowań teorii Pierre'a Bourdieu*, „Psychologia Społeczna” 2009, nr 4, 1–2 (10), s. 12–25.

¹⁵ P. Bourdieu, *The Forms of Capital*, [w:] J.C. Richardson (red.), *In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London 1986, s. 253.

¹⁶ F. Znaniński, *Social groups as products of participating individuals*, „American Journal of Sociology” 1939, vol. 44 (6), s. 799–811.

dążeniach zbiorowych, których realizacja przynieść ma korzyści nie tylko tym osobnikom, którzy dążenia te podzielają, nie tylko grupie, z tych osobników złożonej, ale i innym poza obrębem danego zrzeszenia¹⁷.

Intencjonalne, celowe, zamierzone współdziałanie¹⁸ na rzecz rozwoju funkcjonowania społeczeństwa jest przejawem więzi społecznej, udzielane wsparcie społeczne jego egzemplifikacją. Podobnie wartość więzi społecznej, jako czynnika świadomości członków grupy społecznej wyrażającej poprzez identyfikację z nią i jej celami¹⁹, postrzega S. Ossowski – „Składa się na to aprobująca świadomość przynależności do grupy, tendencja do zachowania najważniejszych konformizmów grupowych, kult wspólnych wartości, świadomość wspólnych interesów, ale i gotowość do przekładania interesów grupy ponad interesy osobiste, jeżeli taki konflikt zajdzie albo przynajmniej przekonanie, że się powinno interes grupy przekładać nad swój”²⁰. Zatem można przyjąć, że u podstaw udzielania wsparcia społecznego leży przekonanie, że jednostka, której jest ono udzielane, przejawia więź społeczną. Zaprezentowana klasyfikacja, ukazuje określone reakcje na obecność wsparcia społecznego, jednocześnie wskazując różne drogi, którymi podąża jednostka.

PREZENTACJA INDYWIDUALNYCH MODELI ADAPTACJI JEDNOSTEK DO ZMIENNYCH WARUNKÓW REALIZACJI CELÓW SPOŁECZNYCH NA WYBRANYM PRZYKŁADZIE

Próba podjęcia się praktycznej weryfikacji teorii modeli adaptacji do warunków społecznych w kontekście zjawiska wsparcia społecznego oraz realizacji celów społecznie pożądanых, było zrealizowanie badań wśród społeczności doktorantów.

Badania prowadzone były z wykorzystaniem technik obserwacji uczestniczącej w wybranych środowiskach doktorantów oraz dziesiątek rozmów z reprezentantami tego środowiska. Reprezentanci ci wywodzili się z uczelni na terenie Polski, oraz prowadzili badania naukowe z różnych dziedzin.

---

¹⁷ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. I: *Wychowujące społeczeństwo*, PWN, Warszawa 1973, s. 403.

¹⁸ Ibidem, s. 46–49.

¹⁹ S. Ossowski, *Wielogłowy Lewiatan a grupa społeczna*, [w:] idem, *Dzieła. Tom IV*, PWN, Warszawa 1967, s. 157.

²⁰ Idem, *O osobliwościach nauk społecznych*, PWN, Warszawa 1962, s. 52.

Grupą będącą obiektem moich badań były osoby dorosłe, które legitymowały się wykształceniem wyższym. Posiadały już często doświadczenie zawodowe związane z tematyką studiów (różnych uczelni i specjalności). Celem tej grupy było, chociażby z założenia, poszerzenie własnej wiedzy, umiejętności i doświadczenia z określonej dziedziny, warunkujące otrzymanie stopnia naukowego doktora. Osiągnięcie tego celu, wiązało się z większą możliwością zrealizowania ambicji zawodowych (niekoniecznie związanych z dalszą pracą naukową), wzrostem prestiżu społecznego i polepszeniem własnej wartości i samopoczucia, nie mówiąc o oczekiwanych przez nią podwyższeniu standardu życia.

U podstaw warunkujących powstanie tej grupy, leżało przekonane, że poniesione przez nią i społeczeństwo inwestycje zwrócą się między innymi otrzymaniem – w postaci lepszej jakościowo i dające możliwości twórczej działalności jednostki w obszarze edukacyjnym oraz społecznym.

Formalne i merytoryczne wymagania poszczególnych uczelni wobec doktorantów są uregulowane stosownymi, ogólnie dostępnymi, przepisami. Na stronach internetowych uczelni kształcących przyszłych doktorów znaleźć można było również informacje o formie, w jakiej są realizowane, wymogach, zakresie ich prac badawczych itp. Należy zatem założyć, że te w miarę szczegółowe wyjaśnienia nie były obce osobom zainteresowanym studiami III stopnia i pozwalały im na świadomy wybór uczelni, w której chcieli pogłębiać swoją wiedzę. Kandydat składając wymagane dokumenty miał pełną świadomość, co to stawianych mu oczekiwań.

Aby podjąć się realizacji procesu badawczego, którego celem jest weryfikacja słuszności przyjętej przeze mnie klasyfikacji, dokonałem doprecyzowania znaczenia terminów i zmiennych obecnych w procesie badawczym.

- Wsparcie społeczne. Istotnym elementem wzmacniającym decyzje o podjęciu i kontynuowaniu studiów doktoranckich było wsparcie społeczne ze strony rodziny, uczelni, innych osób czy instytucji. W przypadku uczelni wsparciem społecznym, były różne formy pomocy w szczególności:
  - wsparcie materialne – otrzymywane w formie stypendiów naukowych, projakościowych czy dla najlepszych doktorantów,
  - wsparcie socjalne – tj. zapomoga, stypendium socjalne, renta oraz opłacany lub dofinansowany ze źródeł uczelni akademik,
  - wsparcie merytoryczne – rozumiane, jako pomoc ze strony środowiska naukowego, zaplecza uczelnianego oraz uzyskiwanie grantów badawczych.

Każda z wymienionych form pomocy miała swój zakres oraz częstotliwość i zależna była od wielu czynników. Istotna była nie tylko sama możliwość uzyskiwania ich ze strony uczelni, ale również ich wysokość w stosunku do realnych kosztów ponoszonych przez doktoranta. Należy zwrócić uwagę, że niewystarczające w stosunku do obiektywnie wyliczonych potrzeb doktoranta wsparcie społeczne – było jednym ze źródeł czasowego przedłużania studiów lub całkowitej z nich rezygnacji.

W przypadku wsparcia ze strony rodziny sytuacja klarowała się nieco inaczej. Generalnie, studenci znajdowali właśnie w niej duże wsparcie psychiczne. Rodzice czy też inne, również blisko związane z nimi osoby (mąż, żona itp.) starały się odciążać ich od prozaicznych obowiązków dnia codziennego, po to by mogli oni spokojnie, bezstresowo skupić się na realizacji swojego celu. Czasami, szczególnie w przypadkach posiadania kwalifikacji i umiejętności zbliżonych do wybranego przez doktoranta kierunku studiów czy wręcz tematyki pracy doktorskiej, ich wsparcie stawało się nieocenione. Od strony materialnego wsparcia sytuacja doktoranta układała się różnie, w zależności od statusu zawodowego czy/i możliwości finansowych ich bliskich. Obiektywnie rzecz biorąc, duże wsparcie psychiczne i materialne pozwalało na studiowanie w bardziej komfortowych warunkach.

- Przewidziany czas studiów doktoranckich – w trybie stacjonarnym, określony przepisami czas na napisanie i obronę pracy doktorskiej. W niektórych okolicznościach może on zostać zmieniony, wymaga to zgody uczelni. W przypadku studiów z tzw. wolnej stopy, zakładany przez doktoranta bądź z góry narzucony przez jednostkę naukową bądź promotora, czas na napisanie i obronę pracy doktorskiej.
- Cel studiów doktoranckich – spełnienie wszystkich warunków niezbędnych do otrzymania stopnia naukowego doktora (w tym napisanie pracy doktorskiej i jej obrona).
- Indywidualny model adaptacji jednostki do zmiennych warunków realizacji celów społecznych – przyjęte przez doktoranta działania podejmowane na potrzeby otrzymania stopnia naukowego doktora, w kontekście obecności wsparcia społecznego i zaangażowania.

Przy opisie prezentowanych modeli zaobserwowanego funkcjonowania doktorantów uwzględniłem trzy elementy: wsparcie finansowe (psychiczne) przy realizacji celu głównie ze strony uczelni czy rodziny; podejmowanie przez doktorantów własnych działań wobec otoczenia i siebie (zaangażowanie) oraz samą realizację celu. Wśród doktorantów, wyróżniłem następujące modele:

- Prymus – doktorant, który realnie od rozpoczęcia do zakończenia studiów otrzymuje wsparcie z różnych źródeł, głównie uczelni, rodziny czy środowiska naukowego. Jeżeli jego zaangażowanie w trakcie przebiegu studiów jest wysoko oceniane, jego szanse wsparcia dodatkowo wzrastają. Dzięki temu, oprócz „robienia” doktoratu może sobie pozwolić na podejmowanie dodatkowych działań, związanych z innymi zainteresowaniami. Prymus autentycznie skupiony jest na realizacji celu, jaki sobie wyznaczył i podejmuje wszelkie niezbędne działania służące jego realizacji. Ten model adaptacji do warunków społecznych praktycznie gwarantuje terminowe, a czasem jeszcze wcześniejsze wywiązywanie się ze wszystkich wymogów potrzebnych do otrzymania stopnia naukowego doktora.
- Rycerz – to najczęściej doktorant z „wolnej stopy”, który albo nie otrzymuje wsparcia bądź jest ono niewystarczające. Osoba ta skazana jest na podejmowanie dodatkowych zajęć, aby móc zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe i zakończyć swoją pracę uzyskaniem doktoratu. Ta, mało komfortowa sytuacja wymaga od niej zwiększonego nakładu sił, zaangażowania oraz samozaparcia, gdyż z przyczyn obiektywnych dysponuje on mniejszą ilością czasu dla zrealizowania obowiązujących na uczelni wymogów. Planowanie i realizowanie działań zależnych tylko od doktoranta jest utrudnione, często niemożliwe do urzeczywistnienia w określonym wymogami uczelni terminie. Częstsze, korzystanie z konsultacji z promotorem, również nie jest możliwe, ze względu na inne jego obowiązki. Niewykluczone, że z tej grupy doktorantów rekrutują się osoby przedłużające za zgodą uczelni (ich determinacja nie uchodzi uwadze władzom uczelni, która rozumiejąc ich sytuację docenia ich wysiłki) terminy zdawania egzaminów w przebiegu studiów, jak i napisania oraz obrony pracy doktorskiej. Ta grupa doktorantów pokazuje, że można osiągnąć zamierzony cel bez względu na obiektywnie niewystarczające wsparcie społeczne bądź jego brak.
- Ofiara, tak jak Rycerz, nie otrzymuje właściwego wsparcia ze strony rodziny, uczelni czy innych środowisk. Podjęte przez nią działania, w stosunku do potrzeb okazują się niewystarczające. W tej grupie znajdują się osoby, które z różnych przyczyn nie były w stanie stawić czoła okolicznościom, w jakich się znalazły. Nie można wykluczyć, że poszczególne jednostki z tej grupy ze względu na posiadane zdolności osiągnęłyby zamierzony cel, gdyby otrzymały wsparcie. Do grupy tej zaliczyć można także tych doktorantów, którzy z przyczyn losowych (choroba, problemy

rodzinne) musieli wcześniej czy później zrezygnować z realizacji swoich ambicji. Jest to najliczniejsza grupa wśród ogółu osób podejmujących studia doktoranckie.

- Markierant – to dość specyficzny model adaptacji do warunków społecznych zaobserwowany w grupie doktorantów. Jest to osoba otrzymująca wsparcie społeczne. Można wyszczególnić kilka typów Markierantów wśród doktorantów:
  - Osoby, które mają prawdopodobnie odmienny od deklarowanego rzeczywisty cel studiowania. Wbrew oczekiwaniom nie wywiązują się z pokładanych w nich nadziei. Odnosi się wrażenie, że traktują one studia doktoranckie, jako przedłużenie okresu uciekającej młodości. Z drugiej strony są przekonane, iż osoby/instytucje, które je wspierają w toku studiów, gotowe są bezkrytycznie przyjmować ich wyjaśnienia dotyczące niepowodzeń i nadal partycypować w kosztach ich nauki. Wykorzystują, zatem tę sytuację dopóty, dopóki sponsorzy nie zmienią swojego postępowania.
  - Osoby skupiające się głównie na dowartościowaniu siebie. Imponuje im przede wszystkim posiadanie statusu doktoranta, dzięki któremu mogą podwyższyć samoocenę oraz ocenę ze strony środowiska, w którym się obracają. Osoby te, chętnie angażują się w prace około uczelnianą często już na etapie studiów magisterskich, dzięki czemu mogą zostać „dostrzeżone” i czasem zaangażowane do pracy na uczelni. Z chwilą uzyskania statusu doktoranta są na tyle zajęte samym sobą i szukaniem różnych „nowych doświadczeń”, że nie starcza im czasu na realizację stawianego im celu.
  - Osoby wykorzystujące status doktoranta do uzyskiwania profitów finansowych. Działania tych doktorantów skupiają się głównie na zdobywaniu różnych stypendiów. Taki cel zostać może rozszyfrowany stosunkowo późno. Opuszczenie uczelni nie zamyka tym osobom drzwi do innych podobnych placówek, z czego zdarza im się korzystać. Ta postawa jest wyjątkowo szkodliwa społecznie, gdyż odbiera „mniej zaradnym życiowo (czyt. cwany)”, szanse na realizację celów.

Zaobserwowane modele adaptacji do warunków społecznych w środowisku doktorantów są obecne bez względu na typ uczelni, z której się wywodzą. Przyczyn występowania konkretnych zachowań można upatrywać w cechach osobowości, wcześniejszych wzorach osobowych bądź wynikają one z okoliczności, w których się znaleźli. Daleki zatem jestem od uogólniania przyjętego

przez doktoranta modelu adaptacji do warunków społecznych na czas bycia doktorantem z modelem funkcjonowania całożyciowego.

PODSUMOWANIE

Wspomniana klasyfikacja nie powstała w oderwaniu od popularnych oraz wielokrotnie badanych teorii z pogranicza socjologii i psychologii. Posiłkowałem się również własnymi doświadczeniami, analizą dokumentów, spostrzeżeniami z prowadzonej obserwacji oraz rozmów (wywiadów) z badanymi. Realizacja badań, była możliwa dzięki pełnieniu funkcji w samorządzie doktorantów oraz w organizacjach skupiających doktorantów. Celem wspomnianych badań było w szczególności weryfikacja istnienia poszczególnych wymienionych model adaptacji do warunków społecznych, oraz próba wskazania ich cech szczególnych. W badaniach pominąłem kwestię liczebności poszczególnych grup. Fakt ten uprawdopodobnia zasadność stosowania jej w dalszych badaniach.

Otwarte pozostaje jednak pytanie, jak zbadać czy istnienie tego podziału jest zasadne w stosunku do innych grup społecznych oraz co ta klasyfikacja wnosi do badań bądź życia społecznego. Aby odnieść się to tych uwag należy przyjąć kolejność formułowania odpowiedzi na nie. Badaniami pogłębiającymi objęta powinna być w pierwszej kolejności prawdziwość wspomnianej klasyfikacji w innym środowisku. W drugim etapie dopiero badacze powinni skupić się nad teoretycznymi aspektami obecności wspomnianego podziału. Następnie satysfakcjonujące wyniki tych działań stać się powinny preludem od podjęcia merytorycznej debaty nad praktycznym wykorzystaniem wspomnianych indywidualnych modeli adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych.

Kwestia badań służących weryfikacji słuszności istnienia wspomnianej, wiąże się z wieloma wyzwaniem. Pierwszym jest pełniejsze określenie granic interpretacyjnych poszczególnych terminów w niej używanych. Dotyczy to w szczególności określenia, czym jest wystarczające i niewystarczające wsparcie społeczne. Możliwie ścisła definicja pozwoli w sposób dokładniejszy wychwycić różnice między poszczególnymi modelami. Kolejna uwaga dotyczy momentu granicznego określającego osiągnięcie bądź nieosiągnięcie zamierzonego celu.

Istotnym z punktu widzenia tej teorii jest również właściwy dobór grupy badawczej. Powinna ona być jednolita ze szczegółowym uwzględnieniem spo-

łecznie pożądanego celu oraz powinny ją dotyczyć podobne zasady i formy otrzymywania wsparcia społecznego. Kolejnym wyzwaniem dla badacza jest przyjęcie takich kryteriów podziału, które nie będą odbierane przez badaną grupę, jako krzywdzące oraz takie, które uniemożliwiają dokonanie manipulacji. Badania nie powinny ograniczać się do deklaracji badanych, ale wiązać się z podjęciem rzetelnej obserwacji, analizy dokumentacji oraz faktów z ich życia.

Przypuszczam, że nieumiejętne przeprowadzenie badań, (np. poprzez przyjęcie niewłaściwych/nieprecyzyjnych kryteriów) może nie tyle podważyć istnienie wspomnianych modeli, co zobrazować niewłaściwą proporcję ich obecności w badanej grupie.

Oczywistym jest, że pewne modele adaptacji do warunków społecznych będą cieszyły się większą popularnością niż inne. Przypuszczać można, że Rycerz i Ofiara będą nadreprezentowane, a Prymus i Markierant niedoreprezentowane w stosunku do stanu faktycznego. Dotyczy to szczególnie modelu Markieranta, jako jednostki, lubującej się w kamuflażu. Oczywistym jest, że człowiek ma tendencję do przypisywania sobie zasług w zwycięstwie i obarczania innych odpowiedzialnością za porażkę. Prymus może starać się minimalizować wpływ wsparcia społecznego na swoją pozycję. Markierant będzie miał przygotowane argumenty obarczające innych za nieosiągnięcie przez niego celu.

Innym aspektem wymagającym dalszej dyskusji jest precyzyjne przypisanie poszczególnym modelom, właściwych dla nich cech psychicznych. Jest to trudne ze względu na obecne zróżnicowanie ujawniające się szczególnie wśród dwóch grup: Prymusa oraz Ofiary. Przyczyny ich powodzenia lub niepowodzenia jedynie połowicznie mogą być uzależnione od ich cech charakteru. Jednym z rozwiązań byłoby dookreślenie tych dwóch grup, np. Prymus typu A i typu B, z dookreśleniem ich różnicujących cech psychicznych.

Ważność tematyki wiąże się z przyszłą potrzebą i koniecznością bardziej wnikliwego rozważania zasadności, celowości, zakresu i czasu udzielania wsparcia osobom deklarującym realizację celów społecznych. W mojej ocenie, może to w istotny sposób przełożyć się na zwiększanie poziomu zadowolenia społecznego, rozwój nauki i gospodarki kraju, głównie w aspekcie ich innowacyjności, satysfakcji moralnej i zawodowej donatorów wsparcia i osób je uzyskujących.

Moje badania wykazały, że przedstawione modele adaptacji do warunków społecznych znaleźć można nie tylko w rozwarstwowym (pod wieloma względami) społeczeństwie, ale również w mniejszej, jednorodnej grupie społecz-

nej. Wydaje się, zatem prawdopodobne, że te modele sprawdzają się również w innych grupach, realizujących inne cele akceptowane społecznie. Wymaga to jednak konieczności przeprowadzenia badań weryfikujących, poszerzających i pogłębiających moje doświadczenia w tej materii. Badania te pozwolą zapewne na uzyskanie odpowiedzi na pytania nie tylko wynikające z treści zagadnienia postawionego w artykule, ale również mogą okazać się ważne przy wyjaśnianiu istotnych – a pozornie odległych od podjętej w artykule tematyki – przyczyn, a także w poszukiwaniu rozwiązań przeciwdziałającym takim zjawiskom jak:

- emigracja młodych Polaków za granicę w celu uzyskania źródeł satysfakcji zawodowej (w tym twórczej), materialnej, finansowej etc.,
- pogarszająca się kondycja psychofizyczna społeczeństwa,
- spadek urodzeń nowych obywateli kraju,
- pogłębiające się rozwarstwienie społeczne mieszkańców kraju itd.

LITERATURA

- Bauman Z., *Globalizacja*, PIW, Warszawa 2000.
- Bourdieu P., *The field of cultural production, or: The economic world reversed*, „Poetics” 1983, nr 12.
- Bourdieu P., *The Forms of Capital*, [w:] J.C. Richardson (red.), *In Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, New York, Westport, Connecticut, London 1986.
- Bourdieu P., *The social structures of the economy*, Polity, Cambridge 2005.
- Domański H., *Struktura społeczna*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2004.
- Gaetano M., *Elementi Di Scienza Politica*, BiblioBazaar, (reprint wydania z 1923 r.), 2009.
- Hirschi T., *Causes of Delinquency*, University of California Press, Berkeley 1969.
- Ishida H., Goldthorpe J.H., John H., Erikson R., *Intergenerational Class Mobility in Postwar Japan*, „American Journal of Sociology” 1991, vol. 96, nr 4.
- Lloyd Warner W., *American Caste and Class*, „American Journal of Sociology” 1936, nr 4.
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, PWN, Warszawa 1982.
- Merton, R.K., *Social Structure and Anomie*, „American Sociological Review” 1938, vol. 3, nr 5.
- Mosca G., *Elementi di scienza politica, Volume One’ in Gaetano Mosca The Ruling Class*, Chapters 1–11 (1986), McGraw Hill, New York 1939.

- Mosca G., *Elementi di scienza politica, Volume Two' in Gaetano Mosca The Ruling Class*, Chapters 12–17 (1923), McGraw Hill, New York 1939.
- Ossowski S., *O osobliwościach nauk społecznych*, PWN, Warszawa 1962.
- Ossowski S., *Wielogłowy Lewiatan a grupa społeczna*, [w:] S. Ossowski (red.), *Dzieła. Tom IV*, PWN, Warszawa 1967.
- Robertson R., *Globalization. Social Theory and Global Culture*, Thousand Oaks–New Delhi–London–Sage 1992.
- Rotter J. B., *Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement*, „Psychological monographs. General and applied” 1966, vol. 80 nr 1.
- Siemaszko A., *Teorie kontroli społecznej – od Durkheima do Hirschiego*, [w:] J. Kwaśniewski (red.), *Społeczna kontrola zachowań dewiacyjnych*, t. XI, „Prace IPSiR UW”, Wydawnictwo UW, Warszawa 1989.
- Sowa J., *Prekariat – proletariat epoki globalizacji*, [w:] J. Sokołowska (red.), *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Muzeum Sztuki, Berkeley, Łódź 2010.
- Standing G., *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*, tłum. P. Kaczmarski, M. Ratajczak, *Praktyka Teoretyczna*, Bloomsbury Academic 2011.
- Szacki J., *Historia myśli socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Warner W., *American Caste and Class*, „American Journal of Sociology” 1936, vol. 42.
- Weber M., *The Theory of Social and Economic Organization*, Oxford University Press, New York 1958.
- Zarycki T., *Kapitał kulturowy – założenia i perspektywy zastosowań teorii Pierre’a Bourdieu*, „Psychologia Społeczna” 2009, vol 4, nr 1–2 (10).
- Znaniecki F., *Socjologia wychowania*, t. I: *Wychowujące społeczeństwo*, PWN, Warszawa 1973.
- Znaniecki F., *Social groups as products of participating individuals*, „American Journal of Sociology” 1939, vol. 44, nr 6.

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie indywidualnych modeli adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych. Zostały one scharakteryzowane z uwzględnieniem takich czynników jak: wsparcie społeczne, cel społecznie pożądany oraz zaangażowanie jednostki. W oparciu o stan obecności tych czynników zaobserwować można odmienne sposoby adaptacji jednostek do funkcjonowania społecznego. W oparciu o przyjętą interpretację znaczenia określonych

zjawisk społecznych, badania własne oraz teorię socjologiczne i psychologiczne, wskazałem cztery indywidualne modele adaptacji jednostek do zmiennych warunków realizacji celów społecznych. Są to kolejno: Prymus, Rycerz, Ofiara i Markierant. Wspomniana klasyfikacja została zaprezentowana na przykładzie funkcjonowania środowiska doktorantów.

Słowa kluczowe: środowisko społeczne, funkcjonowanie społeczne, cele społeczne, adaptacja jednostki, modele funkcjonowania.

CHARACTERISTICS OF INDIVIDUAL ADAPTATION OF INDIVIDUALS TO THE CHANGING CONDITIONS OF SOCIAL GOALS ACHIEVEMENT

SUMMARY

The aim of this paper is to present models of individual adaptation individuals to the changing conditions of social goals achievement. They have been characterized with emphasis on to such factors as: social support, socially wanted goal and motivation of the individuals. On the basis of the presence of these factors it is possible to observe different ways of adaptation individuals to social functioning. Taking into account adopted interpretation of the meaning of specific social phenomena own research and sociological and psychological theories, I have built four individual models of adaptation individuals to the changing conditions of social goals achievement. These are respectively: Primus (Valedictorian), Knight (Rycerz), Victim (Ofiara) and Parasite (Markierant). This classification is presented on the example of PhD students community.

Key words: social environment, social functioning, social goals, social adaptation, models of social functioning.